

Delrapport 1, tiltak h: Iverksette tiltak for å øke antall læreplasser for unge med funksjonsnedsettelse og minoritetsspråklige

---

Innledning

Om delrapporten og arbeidsgruppas arbeid:

I denne delrapporten beskrives først de to målgruppene for tiltak h; unge med funksjonsnedsettelse og minoritetsspråklig ungdom. I delrapportens andre del er det utarbeidet en oversikt over aktuelle ordninger og virkemidler som kan benyttes/ kan ha relevans for å øke antall læreplasser for ungdom i målgruppene.

Unge med funksjonsnedsettelse og minoritetsspråklige er ikke ensartede grupper, men individer som kan være i svært forskjellig situasjon når det gjelder hvor stor grad de opplever hindre eller barrierer i å skaffe seg læreplass. Behovene knyttet til deres utfordringer kan derfor være svært ulike, blant annet behov for fysisk tilrettelegging, tilrettelegging ved psykiske helseplager eller ved svake norskferdigheter.

Personvern og etiske hensyn gjør det vanskelig å ha oversikt over antall elever med nedsatt funksjonsevne, og dermed hvordan eventuelle tjenester bør dimensjoneres og gjøres tilgjengelig for denne målgruppen. For elever med minoritetsbakgrunn finnes det tilgjengelig statistikk, men at man har minoritetsbakgrunn er i seg selv ikke et argument for egne tiltak, så målgruppen må avgrenses sett opp mot faktiske utfordringer.

På det grunnlaget har arbeidsgruppen vurdert at det er behov for at denne delrapporten beskriver nærmere hvordan disse gruppene omtales og defineres i ulike sammenhenger. Beskrivelsen av målgruppen unge med funksjonsnedsettelse synliggjør utfordringer med å avgrense denne målgruppen. Beskrivelsen av målgruppen minoritetsspråklige elever synliggjør hvilke utfordringer som kan ligge til grunn for at noen elever med innvandrerbakgrunn kan møte særlige barrierer knyttet til å få og gjennomføre læreplasser.. Denne beskrivelsen besvarer arbeidsgruppas mandat om å lage et problemnotat om utfordringer ungdom med innvandrerbakgrunn møter.

I siste del av delrapporten har arbeidsgruppa satt opp en oversikt over relevante virkemidler som er gruppert på Utdanningssektoren, Arbeids- og velferdssektoren, Integreringssektoren, Helsesektoren, og frivillig sektor. Arbeidsgruppa har plukket ut virkemidler som er aktuelle å presentere kort i denne delrapporten ut fra relevans for arbeidsgruppas oppdrag. Det betyr at som virkemiddel blir det presentert alt fra smale forsøk til lovfestede rettigheter. Listen over virkemidler er ikke uttømmende, men utvalgt ut fra aktualitet for målgruppene.

I arbeidsgruppa har følgende vært representert:

Knut Maarud, Utdanningsdirektoratet

Randi Røed Andersen, Helsedirektoratet

Benedicte Hollen, IMDi

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

Ingunn Hagen, Arbeids- og velferdsdirektoratet
Solveig Tesdal, Arbeids- og velferdsdirektoratet
Arbeidsgruppa er ledet av Arbeids- og velferdsdirektoratet, ved Jens Oldgard.

Arbeidsgruppa vil levere neste delrapport til 1. desember 2015. Neste delrapport vil inneholde arbeidsgruppas anbefalinger om bruk og utvikling av de virkemidler vi har presentert i første delrapport, en anbefaling av videre arbeid, herunder involvering av flere aktører i arbeidet.

Om andre innsatser på feltet:

Innsats for å øke læreplasser for unge med funksjonsnedsettelse og for minoritetspråklig ungdom må sees på bakgrunn av mange innsatser som for tiden pågår for å styrke fag- og yrkesopplæringen, blant annet:

- Samfunnskontrakt for flere læreplasser; formålet med samfunnskontrakten er både å sørge for at de unge får fullført sin fagutdanning og å sikre arbeidslivet den kompetansen det er behov for. Målsettingen er å øke antall nye læreplasser med 20 prosent innen 2015. Basert på at hovedmålsetning i Samfunnskontrakten er å øke antall læreplasser generelt, legger arbeidsgruppa til grunn at det derfor er ønskelig å se mer spesifikt på to «grupper» i dette oppdraget som kan ha særlige utfordringer /behov mht å skaffe læreplass og kunne gjennomføre en fagutdanning.
- Rapport (sept. 2015) fra en arbeidsgruppe nedsatt ved SRY/URLU som har kommet med en rekke relevanteforslag om bedre fagopplæring for unge med funksjonsnedsettelser.
- Yrkesfagløftet med mål om å få flere etterspurte fagarbeidere og flere unge som vil ta fagutdannelse (nærmere om innhold i kapittelet om virkemidler)

Arbeidsgruppa viser også til flere saker som Kunnskapsdepartementet har sendt på høring denne høsten (endring i opplæringsloven). Det gjelder blant annet forslag om å øke mulighet for grunnskoleopplæring til minoritetspråklig ungdom, innføre raskere godkjenning av utenlandsk utdanning, ny godkjenningsordning for utenlandsk fagutdanning, samt innføring av praksisbrevordningen i alle fylker.

Arbeidsgruppa går ikke nærmere inn på de ovennevnte innsatsområdene i denne rapporten men mener at de danner et viktig bakteppe for dette oppdraget, og at de kan bidra til å styrke mulighetene for målgruppene i denne rapporten.

Kort beskrivelse av lærlingeordningen og lærlingekandidatordningen:

Fag- og yrkesopplæringen i Norge skjer i samarbeid mellom myndighetene og arbeidslivets parter. Partene har i fellesskap tatt ansvar for utvikling og gjennomføring av utdanningen. I videregående opplæring er det ulike lærefag som fører fram til yrkeskompetanse med fag- eller svennebrev. Personer som fullfører og består en fag- eller svenneprøve, får et fag- eller svennebrev. De fleste som går opp til prøven, har gjennomført et utdanningsløp med to års opplæring i skole etterfulgt av to års læretid i bedrift.

Det er bedriftene selv som velger ut hvem som skal tilbys læreplass, og disse rutinene kan variere fra fylke til fylke. De fleste elever på yrkesfag, også minoritetspråklige søkere og søkere med nedsatt arbeidsevne, formidles til læreplass gjennom fylkeskommunens inntakskontor. Lærebedriftene bestemmer imidlertid selv hvem som skal få læreplass. For søkere som ikke kan konkurrere om læreplass, kan det være aktuelt med særlige stimuleringsiltak overfor bedriftene, disse er beskrevet i delrapportens siste del om virkemidler.

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

Lærekandidatordningen er en planlagt grunnkompetanse der lærekandidaten får opplæring i utvalgte deler av læreplanen. Opplæringen skjer i en godkjent lærebedrift, og lærekandidaten får opplæring i deler av læreplanen ut fra hans/hennes evner, forutsetninger og ønsker om hva opplæringen skal føre fram til. Målet er at lærekandidaten skal oppnå så høy kompetanse som mulig og bli best mulig kvalifisert for arbeidslivet.

Beskrivelse av målgruppen unge med funksjonsnedsettelse

Det finnes ikke registerdata over elever og lærlinger med nedsatt funksjonsevne i videregående opplæring generelt eller innen yrkesfagene spesielt. Arbeidsgruppa er heller ikke kjent med utvalgsundersøkelser som anslår antallet unge med nedsatt funksjonsevne innen yrkesfagene, og evt. frafall for denne gruppen.

Arbeidsgruppa har i arbeidet hatt et besøk av formidlingsleder for fagopplæring i Oslo. Han viste til at kun ca. 20 av ca. 800 kandidater har problemer med å skaffe seg læreplass grunnet funksjonsnedsettelse (fysisk eller psykisk) dvs. ca. 2,5 prosent. Da kjenner vi ikke til hvor mange med funksjonsnedsettelse som har fått læreplass på ordinær måte, eller som er rådet bort fra fagopplæring pga. funksjonsnedsettelse. En annen usikker faktor er om flere unge med nedsatt funksjonsnedsettelse ville ha et potensiale for en fagutdanning gjennom god karriereveiledning. Det betyr en rådgivningstjeneste med et høyt kunnskapsnivå om jobbmuligheter for unge med ulike typer funksjonsnedsettelse.

Det er variasjon i forståelsen og bruken av begrepet nedsatt funksjonsevne/ funksjonsnedsettelse. Ulike definisjoner benyttes for å avgrense og tydeliggjøre brukergruppen i forskning og undersøkelser.

I St. meld.nr. 40 (2002-2003) er nedsatt funksjonsevne eller funksjonsnedsettelse definert som følger:

«Nedsatt funksjonsevne eller funksjonsnedsettelse viser til tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner. Dette kan eksempelvis dreie seg om nedsatt bevegelses-, syns- eller hørselsfunksjon, nedsatt kognitiv funksjon eller ulike funksjonsnedsettelse pga. allergi, hjerte- eller lungesykdommer».

I FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, som Norge ratifiserte i 2013, beskrives hvem konvensjonen omfatter i artikkel 1:

”Mennesker som har langvarig fysisk, mental, intellektuell eller sensorisk funksjonsnedsettelse som i samspill med ulike barrierer kan hindre dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet, på lik linje med andre.”

I den årlige tilleggsundersøkelsen til arbeidskraftundersøken om funksjonshemming, ber Statistisk sentralbyrå respondenten selv ta stilling til hvorvidt han eller hun er funksjonshemmet, ved å svare på spørsmålet:

«Med funksjonshemming menes fysiske eller psykiske helseproblemer av mer varig karakter som kan medføre begrensninger i det daglige liv. Det kan for eksempel være sterkt nedsatt syn eller hørsel, lese- og skrivevansker, bevegelsehemninger, hjerte- eller lungeproblemer, psykisk utviklingshemning, psykiske lidelser eller annet. Har du etter din mening en funksjonshemming?»

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

Definisjoner av nedsatt funksjonsevne kan inndeles i en funksjonell, relasjonell, sosial, administrativ og subjektiv type (ref. Grønvik, L; (2007) : Definitions of disability in Social Sciences). I St.meld. 40 finner vi eksempel på en funksjonell definisjon, i FN-konvensjonen en kombinasjon av funksjonell og relasjonell definisjon, og i undersøkelsen til SSB en subjektiv definisjon.

Utdanningsdirektoratet bruker begrepet «særskilte behov» hentet fra St.meld.nr 18 (2010 – 2011) «Læring og fellesskap av barn, unge og voksne med særskilte behov»:

- Barnehagen møter ofte barn med forsinket språkutvikling og svakt ordforråd.
- Skolen møter ofte elever med lese-, skrive- eller matematikkvansker og elever med psykiske vansker, relasjonelle problemer og atferdsproblemer.
- Voksenopplæringssettene møter ofte deltakere som har hatt problemer i arbeids- og dagliglivet som følge av svake grunnleggende ferdigheter eller som har behov for fornyet grunnopplæring som følge av sykdom, skade eller ulykke.
- Barnehagen, skolen og voksenopplæringssettene vil, om enn ikke like ofte, møte barn og unge med utviklingshemninger, synsvansker, hørselsvansker, bevegelsesvansker, større språk-, tale- og kommunikasjonsvansker og hjernevansker.

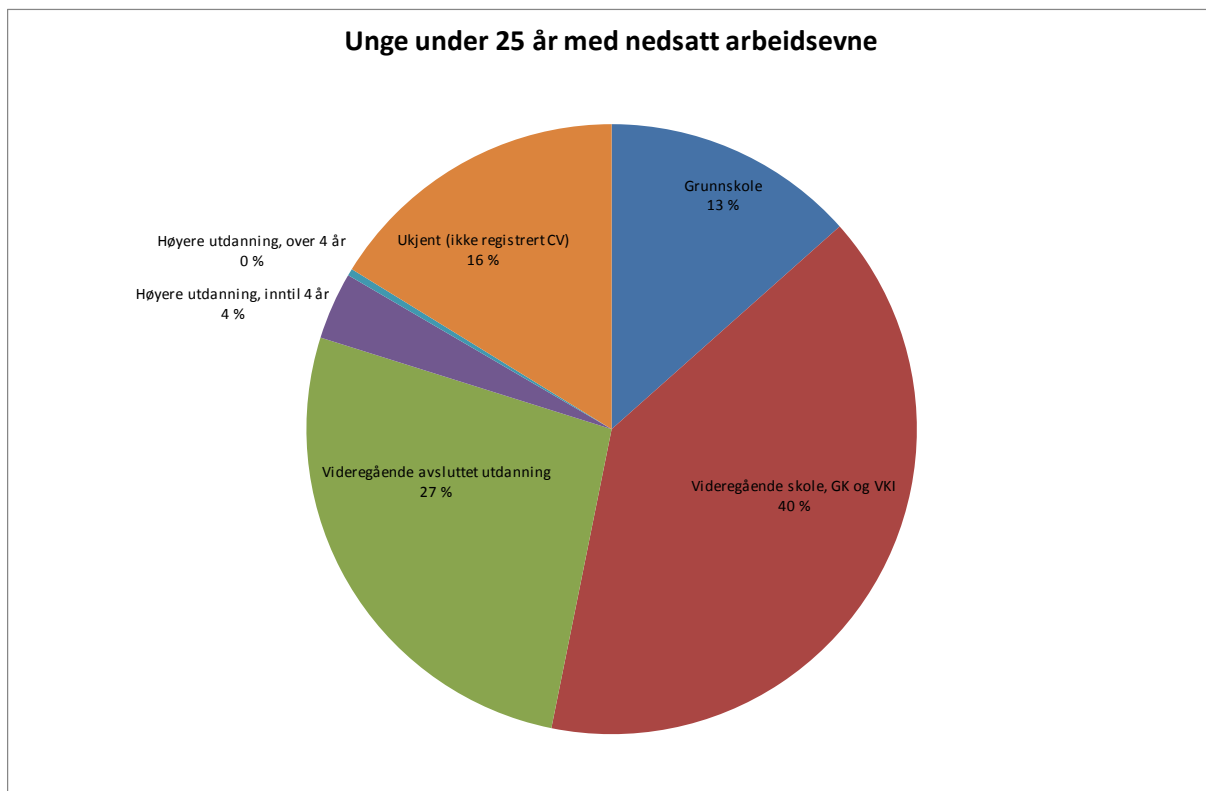
I NAV benyttes en administrativ definisjon med begrepet nedsatt arbeidsevne. Nedsatt arbeidsevne er et utfall av NAVs behovs- og arbeidsevnevurdering og kan gi tilgang til et utvidet sett av tjenester fra NAV som brukere uten nedsatt arbeidsevne ikke har tilgang til. Nedsatt funksjonsevne er imidlertid ikke synonymt med nedsatt arbeidsevne. Mange med nedsatt funksjonsevne har 100 prosent arbeidsevne, men tilrettelegging kan være nødvendig.

NAV har en del registerdata og resultat fra undersøkelser når det gjelder unge med nedsatt arbeidsevne, deres utdanningsnivå og diagnoser.

Ved utgangen av august 2015 viser registerdata fra NAV at totalt 21 318 personer som er 24 år og under er registrert med nedsatt arbeidsevne. Dette fordeler seg på 10 354 kvinner og 10 964 menn.

Den vanligste diagnosen blant mottakerne av arbeidsavklaringspenger er psykiske lidelser. Livsoppholdsytelsen arbeidsavklaringspenger er knyttet til at mottakere har nedsatt arbeidsevne. 41 prosent av alle mottakere av arbeidsavklaringspenger hadde ved utgangen av juni 2015 en psykisk lidelse. For aldersgruppen under 25 år gjaldt dette hele 74 prosent.

Av unge under 25 år, registrert med nedsatt arbeidsevne i NAV er det kun 31% som iht. egenregistrert CV har fullført videregående opplæring eller utdanning på høyere nivå. (Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2015, se figur under). Med bakgrunn i tidligere og nyere undersøkelser (SIALS, PIAAC) er det grunn til å anta at en del av de øvrige 69% også kan ha utfordringer med svake grunnleggende ferdigheter. PIAAC undersøkelsen (Program for the International Assessment of Adult Competencies 2013) viser for Norges del at den yngste aldersgruppen og de eldste scorer lavest i leseferdigheter, de yngste også i tallforståelse, under OECD gjennomsnitt. Det har vært en nedgang i resultater for lesing og regning sammenlignet med tidligere undersøkelser, størst nedgang blant 16-24 år Ungdom med lav score som kommer i jobb innhenter forspranget de unge som blir stående utenfor jobb sakker enda lenger bak.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet 2015

Vi har ovenfor pekt på eksempler på variasjon i forståelse og definisjon av nedsatt funksjonsevne/funksjonsnedsettelse. Som nevnt innledningsvis, er det utfra etiske- og personvern hensyn vanskelig å ha oversikt over antall personer med funksjonsnedsettelse og variasjonen i type behov for støtte og tilrettelegging f.eks ved en læreplass. Det kan dermed være vanskelig å ha oversikt over hvordan eventuelle tjenester bør dimensjoneres og gjøres tilgjengelig.

Beskrivelse av målgruppen minoritetspråklige elever

I 2014 hadde 14 prosent av elevene i videregående opplæring innvandrerbakgrunn. 10 prosent var innvandrere og 4 prosent norskfødte. Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandskfødte foreldre. Norskfødte er født i Norge og har to innvandrerforeldre.

Begrepet innvandrerbakgrunn dekker begge disse gruppene. Elever med innvandrerbakgrunn gjennomfører videregående opplæring i mindre grad enn øvrige elever, dette gjelder særlig de som selv har innvandret til Norge. Årsaksbildet er sammensatt, men dette kan blant annet ses i sammenheng med botid og foreldre med lav utdanning (Statistikk over innvandrere i grunnopplæringen 2014, Udir).

Samtidig er unge med minoritetsbakgrunn som fullfører videregående opplæring mer ambisiøse enn jevnaldrende majoritetsungdom, dette kommer blant annet til uttrykk gjennom at mange ønsker å ta langvarige utdanninger. I 2014 var det 41,5 prosent av norskfødte med

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

innvandrerbakgrunn i alderen 19-24 år som tok høyere utdanning mot 34 prosent i hele befolkningen (SSB).

Minoritetsspråklige elever er en svært heterogen gruppe. Erfaringstall fra Oslo er at 56% av elevene på yrkesfag har minoritetsbakgrunn. I Oslo kan det derfor synes lite relevant å snakke om særlige tiltak ovenfor denne gruppen for å øke antall læreplasser gitt at de utgjør over halvparten av elevene på yrkesfag. Eventuelle tiltak innenfor fagopplæringen rettet mot denne målgruppen bør målrettes mot minoritetsspråklige elever som:

1. Har kommet til Norge sent i skoleløpet
2. Har svake norskkunnskaper
3. Eventuelt også har manglende skolebakgrunn før ankomst til Norge sent i grunnskoleløpet

Studier har hatt et generelt fokus på minoritetsspråklige elever, men fram til for få år siden har det vært lite forskning på elever som kommer til Norge sent i skoleløpet og/ eller har lite skolebakgrunn fra hjemlandet. Sent ankomne med lite skolebakgrunn har gjennomgående svakere resultater i videregående opplæring enn andre elevgrupper (*Helhetlig oppfølging*, Thorshaug Svendsen, NTNU, 2014).

Elever som bare har gått svært kort tid i grunnskolen, har uansett rett på vitnemål som dokumenterer fullført grunnskoleopplæring. Elever som har et vitnemål uten karakterer har også rett til videregående opplæring, en opplæring som de verken har faglige eller språklige forutsetninger for å klare å gjennomføre. Det er sterke integreringsfaglige hensyn som taler for å la ungdom i adekvat alder for videregående opplæring motta denne innenfor den ordinære videregående opplæringen, men da med særlig tilrettelagte og fleksible tilbud. Det er gode erfaringer fra et samarbeidsprosjekt mellom Vestfold fylkeskommune ved Thor Heyerdahl videregående skole og Larvik kommune ved Larvik læringscenter. Fra skoleåret 2011/2012 har de drevet et forsøk hjemlet i opplæringsloven § 1-4, og de har fått utvidet forsøket til skoleåret 2016/17. Erfaringene fra forsøket viser at det er lite feilvalg blant elevene som har gått i kombinasjonsklasser.

Skoleåret 2013/14 var det 37 400 lærlinger og 8 000 som hadde søkt om læreplass, men som ikke hadde fått dette. 33 prosent av innvandrere og 30 prosent av norskfødte med to innvandrereforeldre som hadde søkt læreplass sto uten læreplass mot 14 prosent av elevene for øvrig (Statistikk over innvandrere i grunnsopplæringen 2014, Udir). Et felteksperiment viste at sannsynligheten for å bli kalt inn til jobbintervju falt med 25 prosent for søkere som hadde et utenlandsk klingende navn. Diskriminering i ansettelsesprosesser i det ordinære arbeidslivet kan være et faktisk hinder for personer med minoritetsbakgrunn (Midtbøen og Rogstad ISF 2012:1).

En studie fulgte ungdom som gikk ut av ungdomsskolen våren 2002 gjennom fem år, frem til oktober 2007 (*Sluttede, slitere og sertifiserte*, Lødding NIFU Step 13:2009) viste at sjansene for å få læreplass øker hvis man har en far med utdanning på videregående, og relativt få blant de minoritetsspråklige elevene som søkte læreplass hadde fedre med slik utdanning. Minoritetsspråklige elever hadde ikke høyere fravær en majoritetsungdom. De som fikk læreplass ble kontrollert for gjennomsnittskarakterer fra siste opplæringsår, og av de som hadde lavere karakter enn 4 i snitt hadde minoritetsspråklige elever lavere sannsynlighet for å få læreplass. Blant minoritets elevene med ikke-vestlig bakgrunn er det en enda sterkere tendens enn blant majoritets elevene til at de som har de dårligste karakterene velger yrkesfag (Lødding 2009).

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

Det er flere elever med innvandrerbakgrunn enn andre elever som er misfornøyde med sitt valg av utdanningsprogram (Frøyland og Gjerustad 2012). Samtidig var det flest ungdom med innvandrerbakgrunn som i denne studien opplevde det som vanskelig å velge utdanningsprogram. Frøyland og Gjerustad mener at redusert trivsel etter overgang fra ungdomsskolen og opplevd læringsmiljø kan ha betydning for å forstå hvorfor innvandrerungdom har høyere risiko for ikke å fullføre videregående opplæring. Litt over to tredjedeler av elevene med både majoritetsbakgrunn og minoritetsbakgrunn på yrkesfag som droppet ut sluttet før det tredje opplæringsåret tok til i studien nevnt over(Lødding 2009). Dette tyder på at tilgang til læreplasser for gruppen er bare er en delforklaring til stort frafall fra yrkesfag Det er grunn til å tro at elever med kort botid i Norge er en særlig utsatt gruppe med hensyn til muligheten for å få lærekontrakt. Det er særlig menn med innvandrerbakgrunn som står uten læreplass (Statistikk over innvandrere i grunnopplæringen 2014, Udir).

Dagens situasjon med et historisk høyt antall asylsøkere som har kommet til Europa det siste halvåret vil også kunne påvirke Norge i årene som kommer. UDI anslår at det kan komme 23 000 asylsøkere til Norge i 2015 og 33 000 i 2016. Det er en særlig sterk økning i søkere fra Syria og i enslige mindreårige fra Afghanistan. Mange av disse vil få opphold, og også opplæringssektoren kan møte utfordringer knyttet til økt omfang av nyankomne minoritetsspråklige elever.

Tiltak rettet mot elever med utfordringer knyttet til svake karakterer, høyt fravær, lav motivasjon m.m. vil være generelle tiltak som vanskelig lar seg avgrense mot andre grupper av elever. Slike tiltak vil det også ville være utfordrende å målrette særskilt mot elever med innvandrerbakgrunn eller med funksjonsnedsettelse. Samtidig kan årsak til svake karakterer nettopp være svake norskkunnskaper, psykiske problemer m.m.

Oversikt over virkemidler

Arbeidsgruppa har innhentet en oversikt over virkemidler i et bredt perspektiv. Det vil si virkemidler som er mulig å benytte for målgruppene unge med funksjonsnedsettelse og minoritetsspråklige for å skaffe og gjennomføre læreplass. Oversikten har i tillegg med virkemidler som ikke direkte kan benyttes til slike formål, men som vil bli diskutert i neste delrapport om kunne ha en funksjon rettet mot disse målgruppene.

Virkemidlene er listet opp alfabetisk innenfor en fordeling på Utdanningssektoren, Arbeids- og velferdssektoren, Integreringssektoren, Helsesektoren og frivillig sektor.

Utdanningssektoren:

Oversikten over virkemidler i utdanningssektoren tar utgangspunkt i aktuelle virkemidler, forsøk og satsinger som er aktuelle for målgruppene og er ikke uttømmende for alle rettigheter elever i målgruppene har.

- Basistilskudd til lærebedrifter
Fylkeskommunene har finansieringsansvar for alle lærekontrakter og opplæringskontrakter. I tillegg vil et ekstraordinært tilskudd til lærlinger og lærekandidater med særskilte behov fortsatt bli bevilget over Kunnskapsdepartementets

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

budsjett. Lærebedrifter får tilskudd fra fylkeskommunene etter satser fastsatt av departementet med hjemmel i forskrift til opplæringsloven §§ 11-4.

- Karriereveiledning/ Rådgiving:
Rådgivningen i grunnopplæringen er todelt i en sosialpedagogisk del og i utdannings- og yrkesrådgivning. Retten er hjemlet i opplæringsloven § 9-2 med utfyllende regler i tilhørende forskrift § 22.
- Praksisbrevordningen (forsøk)
I forsøksprosjektet med praksisbrev er det lagt vekt på praktisk opplæring de to første årene av videregående opplæring. Etter disse to årene skal kandidaten kunne oppnå, og få dokumentert, en yrkeskompetanse som arbeidslivet kan bruke.
Et flertall av kandidatene i ordningen fortsetter videre som lærling til fagprøve.
- Prosjekt fordypning:
Gir elever i VK1 og VK2 anledning til å ha arbeidsuker i en potensiell lærebedrift. Dette er den viktigste arenaen for elever i fagopplæringen til å vise seg frem i forkant av at det skal søkes lærekontrakt.
- Rettigheter etter opplæringsloven for unge med funksjonsnedsettelse:
  - Rett til tolk for ungdom som har tegnspråk som førstespråk framgår av opplæringslovens § 3-9.
  - Opplæring i punktskrift, bruk av hjelpemidler mv for synshemmede framgår av opplæringslovens § 3-10.
  - Rett til særskilt norskopplæring for elever med annet morsmål enn norsk eller samisk framgår av opplæringslovens § 3-12
  - Rett til støttetiltak for elever, lærlinger og lære kandidater med taleproblemer framgår av opplæringslovens § 3-13.
- Særskilt stimuleringstilskudd til nye lærebedrifter
Ordningen ble innført i 2014. Stønadsbeløpet var da 50 000, men ble i 2015 redusert til 30 000. Fylkeskommunene innretter ordningen ut fra lokale behov og lager kriterier for hvilke nye lærebedrifter som bør utløse tilskudd.
- Tilskudd for lære kandidater og lærlinger med særskilte behov
Utdanningsdirektoratet administrerer statstilskudd til bedrifter som tar inn lærlinger og lære kandidater med særskilt behov. Med særskilte behov menes lærlinger/lære kandidater som ikke har eller ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, som har kort botid i landet og svake norskferdigheter. Med kort botid i landet menes inntil 6 års før søknad om tilskudd. I tillegg har ordningen til nå omfattet kandidater innenfor forsøket med praksisbrev.
- Yrkesfagløftet:
Målet med yrkesfagløftet er flere etterspurte fagarbeidere og flere unge som vil ta fagutdanning. Tiltakene innenfor yrkesfagløftet er:
  - Tettere samarbeid skole/arbeidsliv; møte yrkeslivet tidligere
  - Mer fleksible løp i fag- og yrkesopplæringen; eks Praksisbrev, veksling

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

- Bedre kvalitet og relevans i opplæringen; yrkesrette fellesfagene, bedriftenes behov, kompetansetiltak for y-faglærere
- Økning av læretilskudd, samt stimuleringstilskudd for særskilte behov

Arbeids- og velferdsektoren:

- Arbeids- og utdanningsreiser
Arbeids- og utdanningsreiser er en ordning for personer som har varige forflytningsvansker og ikke kan reise til og fra arbeids- eller utdanningssted med offentlige kommunikasjonsmidler. Ordningen innebærer at man kan få transport med drosje til og fra arbeid eller skole. Arbeids- og utdanningsreiser kan kun benyttes i tilfeller hvor ikke fylkeskommunen har ansvaret for transporten.
- Arbeidslivscoach
En arbeidslivscoach ved NAV Arbeidslivsenter kan bistå arbeidsgivere som ønsker å tilby en praksisplass eller rekruttere unge med nedsatt funksjonsevne.
- Arbeidspraksis i ordinær virksomhet
Arbeidspraksis i ordinær virksomhet skal gi tilrettelagt arbeidstrening med oppfølging. Tiltaket kan unntaksvis benyttes i en kortere periode for å gi ungdom innpass med sikte på ansettelse i en stilling eller skaffe læreplass, for å gjennomføre fagopplæring. Tiltaket skal bidra til å prøve ut den enkeltes muligheter på arbeidsmarkedet og bidra til å styrke deltakernes muligheter til å komme i arbeid eller utdanning. Tiltaket er ikke rettighetsbasert men tildeles av NAV etter en skjønnsvurdering av individuelt behov.
- Forsøk med NAV veileder i VGS
Utprøving av modell for samarbeid hvor NAV-veiledere er en integrert del av skolens elevtjeneste fire dager i uka og en del av ungdomsteamet ved NAV en dag i uka. I 2015 etableres en pilot i alle fylker ved større skoler med yrkesfag og utfordringer med levekårsproblemer. Målet er å fange opp elever med sosiale problemer før det blir en årsak til frafall.
- Funksjonsassistanse i arbeidslivet
Funksjonsassistanse er et tiltak for yrkesaktive personer med omfattende fysiske funksjonsnedsettelse og blinde og svaksynte. Tiltaket skal dekke utgifter til nødvendig, praktisk hjelp i en arbeidssituasjon.
- Hjelpemidler og tilrettelegging på arbeidsplassen
Personer med varig funksjonsnedsettelse kan få støtte til hjelpemidler og tilrettelegging av det fysiske miljøet på arbeidsplassen. Det kan gis stønad til hjelpemidler som avhjelper funksjonsnedsettelsen og som er nødvendige for å få utført arbeidet. Kostnader til tilpasninger og ombygging av maskiner for å kunne nyttiggjøre seg utstyret kan dekkes. NAV Hjelpemiddelsentraler kan gi mer informasjon om tiltaket.
- Lese- og sekretærhjelp til blinde og svaksynte
Tiltaket kan brukes i en læresituasjon. En person som er blind eller svaksynt og som har så liten synsevne at han eller hun ikke kan benytte hjelpemidler til å lese eller skrive, kan få lese- og sekretærhjelp for å gjennomføre opplæring og fungere i arbeidslivet. Lese- og skrivnehjelpen varer så lenge arbeidsforholdet eller opplæringen varer.

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

- Matchemøter
«Møteplass for inkludering» et eksternt matchemøte mellom arbeidsgivere og personer under 30 år som mottar arbeidsavklaringspenger og som er aktuelle for arbeidsretter bistand fra NAV.
- Mentor
Mentor er et tilskudd for å frikjøpe en kollega på arbeidsplassen eller en medstudent ved utdanningssted. Mentoren kan gi ekstra bistand for å få eller beholde arbeid i ordinær virksomhet, eller ved et arbeidsrettet tiltak fra NAV. Tilskudd til mentor kan vare i inntil seks måneder. Personer med nedsatt arbeidsevne og særlige behov for mentor, kan få tiltaket forlenget i inntil tre år. Tilskuddet er ikke rettighetsbasert men tildeles av NAV etter en skjønnsvurdering av individuelt behov. Tiltaket kan unntaksvis benyttes hvis ansettelsen er en lærekontrakt- eller opplæringskontrakt for lærekandidater.
- Tilretteleggingsgaranti
IA-bedrifter kan få tilretteleggingsgaranti som en forhåndsgaranti for at de får nødvendig hjelp fra NAV når de tar inn eller beholder personer med tilretteleggingsbehov i arbeid. Tilretteleggingsgaranti skal gi samordnet bistand fra NAV, og trygghet for nødvendige hjelpemidler, tilrettelegging og oppfølging fram mot og i jobb.
- Tolking på arbeidsplassen for hørselshemmede
Tiltaket kan brukes i en læresituasjon. Stønad til tolking kan gis til døve, hørselshemmede og døvblinde, som ikke kan føre en samtale ved hjelp av egnet hjelpemiddel og som trenger tolk for å kommunisere. Stønad til tolk kan gis for å gjennomføre opplæring og fungere i arbeidslivet.
- Ungdomsgarantiene
Unge under 20 år uten skoleplass og arbeid skal få et tilbud om et arbeidsrettet tiltak i samarbeid med den fylkeskommunale oppfølgingstjenesten. Unge i alderen 20-24 år med vedtak om situasjonsbestemt innsatsbehov skal få garanti om en aktivitetsplan, og unge i alderen 20-29 år med vedtak om nedsatt arbeidsevne skal få garanti om en aktivitetsplan

Integreringssektoren:

- Minoritetsrådgivere:
Ordningen med minoritetsrådgivere er et av tiltakene i regjeringen handlingsplaner mot tvangsekteskap. Hensikten har vært å styrke den forebyggende innsatsen ved å nå elever og foreldre tidlig, før konflikter om kjæresten og ekteskap har utviklet seg. Dette gjennom å bevisstgjøre elevene om deres rett til egne valg, og gjennom å drive holdningsskapende arbeid rettet mot foreldre.

Helsesektoren:

I helsetjenesten finnes ulike tjenestetilbud som kan bidra til økt mestringsevne for unge med nedsatt funksjonsevne, som igjen kan medvirke til å kvalifisere for læreplass. Oversikten nedenfor tar utgangspunkt i de mest sentrale tjenestene og aktørene på kommunenivå, men er ikke uttømmende.

Skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom nevnes først. Deretter viser oversikten til andre aktuelle tjenester i alfabetisk rekkefølge.

- Skolehelsetjenesten
Skolehelsetjenesten er en lovpålagt helsetjeneste i grunnskolen og videregående opplæring¹. Tjenesten er gratis og skal være lett tilgjengelig. Skolehelsetjenesten skal jobbe helsefremmende og forebyggende, men også bidra til å avdekke risikofaktorer og helseproblemer på et tidlig tidspunkt. Tjenesten skal gi et helhetlig tilbud, som ivaretar den fysiske og psykiske helse hos barn og unge, og familiene deres. Undersøkelser viser at der tjenesten er regelmessig til stede over tid, blir den benyttet av 50 prosent av elevene i ungdomsskolen og videregående opplæring.
- Helsestasjon for ungdom
Stadig flere kommuner har opprettet et helsestasjonstilbud for ungdom². Det skal være et supplement, og ikke en erstatning for skolehelsetjenesten. Her kan ungdom opp til 20 år få råd, veiledning, undersøkelser og behandling tilpasset ungdommens behov og premisser. Det er et lavterskeltilbud som ungdom kan oppsøke uten å ha bestilt time, og hvor de kan ta opp tema innen fysisk, psykisk og seksuell helse, rusproblematikk og sosiale problemstillinger. Åpningstiden er begrenset. Enkelte kommuner har egne helsestasjoner for gutter.
- Fastlegen
Fastlegeordningen er lovpålagt³. Kommunen har ansvar for å tilby innbyggerne et forsvarlig allmennelegetilbud, tilrettelegge for samarbeid mellom fastlegen og andre tjenesteytere og sikre en hensiktsmessig og god integrering av fastlegen i det øvrige helse- og omsorgstilbudet. Fastlegen dekker hele befolkningen, og er for mange brukere den mest stabile kontakten i tjenestene.

Et godt fungerende samarbeid mellom fastlegen, annet helse- og omsorgspersonell i kommunen og i spesialisthelsetjenesten, og øvrige kommunale tjenester er viktig for å sikre helhetlige og faglig gode tjenester for blant annet unge med nedsatt funksjonsevne. Når en ungdom med nedsatt funksjonsevne, har behov for langvarige og koordinerte tjenester, plikter fastlegen å medvirke til utarbeidelse av individuell plan og informere koordinator i kommunen⁴. For å ivareta den medisinskfaglige koordineringen for pasienten/brukeren, må fastlegen motta informasjon fra andre instanser og behandlere.

- Habilitering og rehabilitering
Sosial, psykososial og medisinsk habilitering og rehabilitering⁵ skal bidra til at mennesker med nedsatt funksjonsevne får muligheter til å delta i samfunnet på egne premisser. Dette gjelder også muligheter til å gjennomføre videregående opplæring, inkludert læreplass for unge med nedsatt funksjonsevne. Habilitering og rehabilitering kjennetegnes av målrettet, intensiv og tverrfaglig innsats, der tjenesteyterne skal bidra til brukerens egen innsats for å oppnå best mulig funksjons- og mestringsevne, selvstendighet og deltakelse sosialt og i samfunnet. En prosess med brukeren/pasienten i sentrum, står sentralt i arbeidet. Fysioterapi- og ergoterapitjenesten inngår i kommunens ansvar for sosial, psykososial og

---

¹ Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2, første ledd nr. 1 bokstav a.

² Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2, første ledd nr. 1 bokstav b.

³ Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2 nr. 4, jf. FOR 29. aug.2012 nr. 842 om fastlegeordning i kommunene.

⁴ Forskrift om fastlegeordning i kommunen § 19

⁵ Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2 første ledd nr. 5

medisinsk habilitering og rehabilitering. Pasienter og brukere i en habiliterings-/rehabiliteringsfase vil i de fleste tilfeller oppfylle kravene til individuell plan og koordinator. Se omtale i neste punkt.

- Koordinerende enhet for habiliterings- og rehabiliteringsvirksomhet
Kommunen har plikt til å opprette en koordinerende enhet for habiliterings- og rehabiliteringsvirksomhet⁶. Enheten har det overordnede ansvaret for arbeidet med individuell plan og for oppnevning, opplæring og veiledning av koordinator. Målet med koordinerende enhet er å sikre koordinerte tjenester til dem som trenger det, eksempelvis blant gruppen unge med nedsatt funksjonsevne. Videre er målet å tilrettelegge for god samhandling mellom bruker og tjenesteytere, og mellom tjenesteytere fra ulike faggrupper, sektorer og nivåer.

Kort om individuell plan:

Planen skal være et verktøy og en metode for samarbeid mellom tjenestemottaker og tjenesteapparat, og mellom de ulike tjenesteyterne. Alle som har behov for langvarige og koordinerte helse- og omsorgstjenester, har rett til å få utarbeidet en individuell plan⁷ dersom personen selv ønsker det. Ansvaret ligger i kommunen etter helse- og omsorgstjenesteloven. Retten til individuell plan er også hjemlet i NAV-loven og barnevernloven.

- Kommunalt psykisk helsearbeid og rusarbeid
Mange kommuner har adskilte enheter/avdelinger for psykisk helsearbeid og rusarbeid, mens andre steder er arbeidet organisert i en felles enhet/avdeling. Det finnes også andre organisasjonsformer for disse tjenestene. Enhetene tilbyr ulike typer tiltak som blant annet kartlegging og vurdering, behandling, rehabilitering og arbeidstiltak. Kommunene ansetter stadig flere psykologer, som bidrar til å styrke kommunenes kompetanse og komplementere tilbudene. Se omtale av psykologer i kommunens helse- og omsorgstjenester senere i oversikten.
- Personlig assistanse
Kommunene har plikt til å yte personlig assistanse⁸ i form av:
  - praktisk bistand og opplæring
  - støttekontakt

Kommunen skal ha tilbud om praktisk bistand og opplæring, organisert som brukerstyrt personlig assistanse⁹. Ved vurdering av hvem som skal få brukerstyrt personlig assistanse skal den enkeltes bistandsbehov tillegges stor vekt og om ordningen kan bidra til et mer aktivt og uavhengig liv. I vurderingen er det blant annet aktuelt å ta hensyn til hvorvidt ordningen kan bidra til å tilrettelegge for deltakelse i utdanning/opplæring.

Støttekontakttjenesten er for personer i alle aldre, som av ulike grunner trenger hjelp for å oppleve en meningsfylt fritid. Støttekontakt innvilges ut fra en individuell vurdering. Kommunene organiserer støttekontakttjenestene på ulike måter. Noen bruker fritidskontakt, treningskontakt, tilrettelegger eller andre betegnelser på tjenesten. Den kan gis individuelt eller i grupper.

---

⁶ Helse- og omsorgstjenesteloven § 7-3

⁷ Helse- og omsorgstjenesteloven § 7-1

⁸ Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2 nr. 6b

⁹ Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-8

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

- Psykologer i kommunens helse- og omsorgstjenester
Kommunene stimuleres for tiden til ansettelse av psykologer gjennom en tilskuddsordning som forvaltes av Helsedirektoratet. I underkant av halvparten av landets kommuner har i dag ansatt psykolog(er) med tilskudd fra Helsedirektoratet. Det er foreslått en lovfesting av psykologer i helse- og omsorgstjenesten fra 2020¹⁰.

Psykologkompetansen benyttes i et bredt spenn fra plan- og systemarbeid, veiledning av annet fagpersonell til klinisk arbeid. Målgruppen er mennesker med psykiske helseproblemer og/eller rusmiddelproblemer, uavhengig av alvorlighetsgrad. Den innbefatter alle aldersgrupper; dvs. barn, unge, voksne og eldre. Enkeltindivider og familier, pårørende, grupper og lokalmiljø omfattes. Barn og unge som står i fare for å falle ut av, eller har falt ut av skolen er en del av målgruppen. Tilbudet som gis er lavterskel, i den forstand at tjenesten gis uten henvisning, er gratis og har ingen eller kort ventetid.

Frivillig sektor:

- Oslo Røde Kors mentorprogram for ungdom
I januar 2015 startet Oslo Røde Kors et treårig pilotprosjekt kalt «MENTOR», en mentoraktivitet for ungdom mellom 13 – 19 år som ønsker å styrke nettverket og trenger gode rollemodeller i livet sitt. MENTOR et forebyggende tiltak for ungdom står i fare for å droppe ut av skolen, eller som har behov for en voksen støttespiller i livet. Hovedmålsettingen til prosjektet er å gi utsatt ungdom en mulighet til å forme en meningsfull hverdag, og ta i bruk og videreutvikle sine ressurser og egenskaper på egne premisser. I likhet med andre Røde Kors aktiviteter er prosjektet forankret i frivillighet. I programmet blir ungdom koblet med en voksen, frivillig mentor som er nøye utvalgt ut i fra ungdommens egne interesser, ønsker og behov. Dette skaper et godt fundament for å bygge relasjoner forankret i tillit og fortrolighet.

Den frivillige mentoren og ungdommen tilbringer opptil seks timer i uken sammen, gjennom ett helt år. Prosjektet samarbeider nært med skolerådgivere, foresatte og saltokoordinatorer i rekrutteringen av ungdom.

Videre oppfølging

Arbeidsgruppa vil innen 1. desember levere andre delrapport hvor vi vurderer anbefalinger innenfor følgende tre problemstillinger:

1. Kvalifisere elever for læreplan,
2. Bidra til flere læreplasser for målgruppa,
3. Behov for særskilt støtte/ oppfølging i opplærings situasjonen både ovenfor lærling og opplæringsbedrift

Neste delrapport vil inneholde arbeidsgruppas anbefalinger om bruk og utvikling av et utvalg av de virkemidler vi har presentert i første delrapport, en anbefaling av videre arbeid, herunder involvering av flere aktører i arbeidet. Arbeidsgruppas anbefalinger vil i denne delen

---

¹⁰ Meld.St.26 (2014-2015) Fremtidens primærhelsetjeneste – nærhet og helhet. Helse- og omsorgsdepartementet

Godkjent av i styringsgruppen i 0-24 samarbeidet 30.10.2015.

av arbeidet (i henhold til revidert mandat gitt fra møte i styringsgruppa 4. september) også forholde oss til tiltak R i tildelingsbrev til direktoratene; *«Vurdere om tilskuddet til lærebedrifter bør differensieres slik at det tar hensyn til ansettelse av lærlinger/lærekandidater med nedsatt arbeidsevne eller andre spesielle utfordringer.»*.

Oslo. 30. oktober 2015.